УДК 378 : 81’243 «19/20»
DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.2177649

НАТАЛІЯ ТАНЬКО
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5612-4596
(Полтава)

ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

На основі аналізу провідних методологічних підходів і принципів науково обґрунтовано педагогічні умови інтерактивного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): формування мотиваційно-ціннісної, когнітивної і вербальної сфер особистості студентів засобом системного застосування міждисциплінарних зв’язків й інформаційно-комунікативних технологій; реалізація когнітивних, комунікативних і респонсивних (адаптивних) стратегій освітньої діяльності через організацію діалогічної навчальної взаємодії між педагогом і студентами; забезпечення високого рівня активності й самостійності студентів шляхом занурення у професійно орієнтовані проблемні ситуації; забезпечення професійної спрямованості процесу навчання.

***Ключові слова**: педагогічні умови, інтерактивне навчання іноземних мов, навчальна взаємодія, суб’єкт навчальної взаємодії, навчальний діалог, форми навчання, методи навчання.*

Постановка проблеми. Розбудова вищої освіти України, досягнення вітчизняною наукою світового рівня, інтеграція в європейський освітній простір вимагає високої якості професійної підготовки молодого покоління. У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про засади державної мовної політики», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. зазначено щодо важливості вдосконалення іншомовної освіти випускників вишів як передумови їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку праці та подальшої професійної успішності в міжнародному вимірі.

Аналіз наукової літератури дає підстави зробити висновок, що сучасними вченими вивчаються різноманітні аспекти досліджуваної проблеми: історико-педагогічні передумови розвитку закладів вищої освіти України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (О. Гнізділова, О. Гончар, Н. Дем’яненко, С. Золотухіна, В. Курило, О. Іонова та ін.); теорія і практика навчання іноземних мов в історичній ретроспективі (Н. Гончаренко, А. Долпачі, О. Кузнецова, О. Місечко, А. Рацул, Д. Ревіна, Ю. Шелест та ін.); методолого-теоретичні засади інтерактивної навчальної взаємодії (М. Бахтін, В. Біблер, О. Бодальов, Н. Волкова, І. Зимня, О. Киричук, М. Кларін та ін.); організаційно-педагогічні умови реалізації інтерактивного навчання в сучасній освітній практиці (К. Баханов, Л. Пироженко, О. Пєхота, О. Пометун, Л. Ронко, С. Ступіна та ін.).

Метою нашої статті є наукове обґрунтування педагогічних умов інтерактивного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.).

Виклад основного матеріалу дослідження. З’ясовано, що різноманітні аспекти проблеми визначення сутності поняття «педагогічні умови» як наукової категорії піднімалися в творчості В. Андрєєва, Ю. Бабанського (загальнодидактичний аналіз цілісного педагогічного процесу), Г. Єльнікової, Т. Шамової (створення освітнього середовища), В. Волкової, В. Гриньової, В. Лозової (розвиток професіоналізму викладача) та ін.

Так, у дидактиці поняття «умова» вживається задля характеристики цілісного педагогічного процесу, окремих його складників і пріоритетних аспектів. Приміром, з точки зору В. Андрєєва, педагогічні умови – це результат цілеспрямованого добору, конструювання та використання елементів змісту, методів та організаційних форм навчання для реалізації дидактичної мети [2, с. 118]. Видатний учений Ю. Бабанський розглядав педагогічні умови як

чинники від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [4, с. 115]. Сучасний український науковець С. Висоцький зазначає, що педагогічні умови варто досліджувати як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його реалізації, за умови забезпечення успішного розв'язання окресленого педагогічного завдання [7, с. 90–94].

З метою визначення педагогічних умов інтерактивного навчання студентів активно працюють вітчизняні (Г. Падалка, О. Пометун, С. Сисоєва, В. Стрельніков та ін.) та зарубіжні (М. Кларін, Н. Суворова, С. Ступіна та ін.) вчені. Зокрема, Г. Падалка серед пріоритетних визначає такі педагогічні умови досягнення дидактичної мети: створення позитивної атмосфери навчання; досягнення діалогових засад взаємодії педагога і студента в навчальному процесі; забезпечення пріоритету практичної діяльності [11, с. 115]. Тож узагальнення результатів наукового пошуку названих учених дозволяє розглядати педагогічні умови як конкретні обставини, які виникають у результаті цілеспрямованого й планомірного добору, моделювання та реалізації елементів навчального процесу (зміст освіти, форми і методи навчання тощо) з метою ефективного розв'язання освітніх завдань.

Аналіз матеріалів загальнодидактичних та науково-методичних пошуків щодо визначення специфіки досліджуваного феномену (І. Зимня, Є. Пасов, В. Сафонова, В. Фурманова та ін.) засвідчив, що інтерактивне навчання – це спеціально організована пізнавальна діяльність, яка створює комфортні психолого-педагогічні умови навчання, забезпечує перебіг внутрішніх процесів активізації та фасилітації, унеможливлює домінування одного учасника навчального процесу над іншим. Інтерактивна організація навчального процесу передбачає активну й рівноправну (суб'єкт-суб'єктну) взаємодію всіх його учасників; певною мірою, це процес взаємонавчання, у ході якого викладач і студент об'єднані спільною навчальною метою, взаєморефлексією стосовно досягнутих результатів.

Обґрунтування педагогічних умов потребує розкриття методологічних підходів, які визначають стратегію дослідницької діяльності та детермінують тактику побудови педагогічних суджень. На нашу думку, вивчення означеного питання доцільно здійснювати з огляду на сучасні методологічні підходи.

Компетентнісний підхід (А. Хуторський, В. Гриньова, О. Савченко та ін.) [8; 13; 15] передбачає розвиток у студентів здатності практично діяти, застосовуючи широкий спектр знань, умінь та навичок у ситуаціях професійної діяльності. Урахування цього підходу дозволяє розглядати інтерактивне навчання іноземних мов у закладах вищої освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) як педагогічний феномен, що охоплює різноманітні складники та їх функціональні взаємозв'язки на загальнопедагогічному та методичному рівнях.

Аксіологічний підхід (В. Адрущенко, Л. Коган та ін.) [3; 9] акцентує увагу на аналізі структури ціннісно-смслової сфери особистості. Глибоке розуміння значущості набуття іншомовної компетентності у процесі навчання для майбутньої професійної діяльності, на наш погляд, повинно бути ціннісно-мотиваційним фундаментом особистості. Це передбачає виділення пріоритетних цільових орієнтирів, які мають стати об'єктом аксіологічного ставлення студентів до навчальної іншомовної діяльності.

Діяльнісний підхід (Л. Буєва, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.) [6; 10; 12] дозволяє теоретично обґрунтувати роль діяльності у формуванні психічних процесів і свідомості особистості, виявити внутрішні механізми засвоєння студентами педагогічно адаптованого змісту іншомовної підготовки. Діяльність особистості розглядається як важлива передумову розвитку психіки людини, що, власне, і становить сутність принципу єдності свідомості й діяльності. Тож з огляду на це, визначальним для нашого дослідження є принцип взаємодії інтеріоризації і екстеріоризації, який визначає механізм засвоєння людиною суспільно-історичного досвіду. Винятково важливого значення в реалізації інтерактивного навчання іноземних мов набуває спільна навчальна діяльність, у ході якої завдяки інтеріоризації, тобто засвоєнню структур зовнішньої соціальної діяльності, здійснюється формування психологічної діяльності особистості. Саме тому відповідно до принципу інтеріоризації – екстеріоризації сутність інтерактивного навчання іноземних мов полягає в забезпеченні педагогічних умов для спільної діяльності студентів і викладачів, для реалізації ними визначених дидактичних цілей і завдань іншомовної підготовки.

Культурологічний підхід (М. Бахтін, В. Біблер, В. Сафонова та ін.) [1; 5; 14] дозволяє всебічно дослідити ґенезу інтерактивного навчання іноземних мов у закладах вищої освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) на загальнокультурному тлі тогочасного соціуму, а також забезпечує вивчення пов'язаних із ним історико-педагогічних явищ у руслі інтеграції педагогіки з сучасною культурою.

Культура відбиває конкретний рівень суспільства. У ній інтегровано представлено можливості й способи розвитку творчих сил і здібностей особистості. Більшість дослідників погоджуються з тим, що культура включає всі сфери життєдіяльності суспільства, у тому числі педагогічну, що й визначає її якісну характеристику, тобто педагогічна діяльність і, власне, педагогіка є складником культури конкретного соціуму – узагальненого критерію показника якісного становища цього суспільства. Культура визначається як специфічний спосіб життєдіяльності особистості в єдності й багатоманітності історично вироблених людьми форм цієї діяльності. Культура своїм сутнісним аспектом виступає як творча продуктивна діяльність людини щодо перетворення природи й суспільства, відображає й характеризує ступінь їх «олюднення», рівень розвитку й саморозвитку кожного індивіда. У цьому плані культура являє собою необхідну умову, засіб, процес і результат навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. Соціокультурний простір виступає живильним середовищем, сферою розвитку всіх сутнісних сил та можливостей, які притаманні особистості. Саме ці наукові положення визначають вектор розвитку вчення щодо сутності інтерактивної взаємодії в творчості М. Бахтіна. Учений трансформував поняття «діалог» із літературного жанру в загальнонаукову категорію – «принцип діалогу», який залежно від сфери застосування (культура, свідомість, мова тощо) набуває свого конкретнонаукового змісту. М. Бахтін переконував у важливості досягнення найвищого рівня діалогу як діалогу рівноправних суб'єктів, пріоритетною ознакою якого є рівність і взаємоповага [1].

З огляду на мету нашого дослідження актуалізується необхідність визначення основних принципів інтерактивного навчання іноземних мов у закладах освіти означеного періоду.

Принцип свідомості й активності студентів у навчанні передбачає осмислений і творчий підхід до опанування іншомовною компетентністю у ході фахової підготовки. Свідомому засвоєнню знань сприяють роз'яснення дидактичної мети і завдань під час навчання іноземних мов, їх значення для вирішення професійних питань; забезпечення високого рівня активності студентів. Активізація пізнавальної діяльності базується на позитивному ставленні до навчання; інтересі до дидактичного матеріалу; позитивних емоціях, які викликані інтерактивною взаємодією; тісному зв'язку із майбутньою професією, що актуалізує значення іноземних мов; єдності інтелектуальної та практичної діяльності студентів.

Принцип діалогічності навчальної взаємодії визначається єдністю спільних прагнень викладача і студента до накопичення знань та умінь і виступає не лише передумовою взаємонавчання, але й рушійною силою самоосвіти всіх учасників діалогу. Процес взаємодії розглядається як цілеспрямований взаємообмін і взаємозбагачення змістом діяльності, досвідом, емоціям, установками, різними позиціями, які відбивають усі сфери життєдіяльності людини – пізнавальну, творчу та професійну-трудову.

Принцип емоційності навчання пов'язується зі створенням під час навчальної діяльності певного емоційного стану, здатного стимулювати успішне набуття професійного досвіду. Цей принцип забезпечується логічним, проблемно орієнтованим, жвавим, образним викладом дидактичного матеріалу, наведенням цікавих прикладів із професійної діяльності, а також запобіганням появи негативних емоцій.

Принцип внутрішньої свободи особистості здійснюється через надання студентам можливості відчути потребу щодо самореалізації у ході навчання іноземних мов. Для цього особистість має бути внутрішньо вільним та незалежним суб'єктом навчальної взаємодії, що, у свою чергу, передбачає формування навичок самоконтролю якості знань, почуття відповідальності за власні успіхи та невдачі. Реалізується за допомогою диференційованих творчих завдань, рівень складності яких обирає сам студент відповідно до власних здібностей та інтересів.

Ураховуючи все це, маємо підстави стверджувати, що педагогічні умови навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХ ст.) доцільно розглядати як взаємопов'язаний комплекс основних складників навчально-виховного процесу, що відбивають зміст, методи, прийоми, форми і види навчання, а також забезпечують найбільш продуктивне формування високого рівня іншомовної комунікативної компетентності студентів.

Висновки. Отже, у ході проведеного дослідження на основі аналізу провідних методологічних підходів і принципів установлено, що до педагогічних умов інтерактивного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах досліджуваного періоду варто віднести: 1) формування мотиваційно-ціннісної, когнітивної і вербальної сфер особистості студентів засобом системного застосування міждисциплінарних зв'язків й інформаційно-комунікативних технологій; 2) реалізація когнітивних, комунікативних і респонсивних (адаптивних) стратегій освітньої діяльності через організацію діалогічної навчальної взаємодії між педагогом і студентами (між студентами); 3) забезпечення високого рівня активності й самостійності студентів шляхом занурення у професійно орієнтовані проблемні ситуації; 4) забезпечення професійної спрямованості процесу навчання.

Перспективи майбутніх наукових розвідок убачаємо в історико-педагогічному обґрунтуванні шляхів реалізації педагогічних умов інтерактивного навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХ ст.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bakhtin M. M. The dialogical imagination. Oxford : University Press, 1981. 217 p.
2. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности. М. : Высш. шк., 1981. 240 с.
3. Андрущенко В. П. «Педагогічна матриця» української освіти: її значення для України і європейського світу. Рідна школа. 2012. № 4-5. С. 13–18.
4. Бабанский Ю. Избранные педагогические труды. М. : Педагогика, 1989. 560 с.
5. Библер В. С. Культура. Диалог культур: опыт определения. Вопросы философии. 1989. № 6. С. 31–43.
6. Буева Л. П. Человек: деятельность и общение. М. : Просвещение, 1978. 234 с.
7. Висоцький С. Структура психолого-педагогічних умов формування пошуково-творчої спрямованості особистості в процесі навчання. Наук. вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. Одеса, 1999. Вип. 8-9. С. 90–94.
8. Гриньова В. М. Професіоналізм і професійна підготовка як підґрунтя надійності професійної підготовки фахівця. Наука і освіта : наук.-практ. журнал Південного наукового центру АПН України. 2009. № 1-2. С. 147–150.
9. Коган Л. Н. Цель и смысл жизни человека. М. : Мысль, 1984. 252 с.
10. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Политиздат, 1975. 344 с.
11. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К: Освіта України, 2008. 274 с.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – СПб. : Питер, 2006. 724 с.
13. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. Рідна школа. 2011. № 8–9. С.4–8.
14. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Воронеж : Истоки, 1996. 237 с.
15. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы. Народное образование. 2003. №2. С. 56–54.

REFERENCES

1. Bakhtin M. M. The dialogical imagination. Oxford : University Press, 1981. 217 p.
2. Andreev V. Y. Évrystycheskoe prohrammyrovanye uchebno-yssledovatel'skoy deyatel'nosty. M. : Vyssh. shk., 1981. 240 s.
3. Andrushchenko V. P. «Pedahohichna matrytsya» ukrayins'koyi osvity: yiyi znachennya dlya Ukrayiny i yevropeys'koho svitu. Ridna shkola. 2012. № 4-5. S. 13–18.
4. Babanskyy Yu. Yzbrannye pedahohycheskye trudy. M. : Pedahohyka, 1989. 560 s.

5. Bybler B. C. Kul'tura. Dyaloh kul'tur: opyt opredelenyya. Voprosy fylosofyy. 1989. № 6. S. 31–43.
6. Bueva L. P. Chelovek: deyatel'nost' y obshchenye. M. : Prosveshchenye, 1978. 234 s.
7. Vysots'kyy S. Struktura psykholoho-pedahohichnykh umov formuvannya poshukovo-tvorchoyi spryamovanosti osobystosti v protsesi navchannya. Nauk. visnyk Pivdennoukrayins'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushyns'koho : zb. nauk. prats'. Odesa, 1999. Vyp. 8-9. S. 90–94.
8. Hryn'ova V. M. Profesionalizm i profesiyna pidhotovka yak pidgruntya nadiynosti profesiynoyi pidhotovky fakhivtsya. Nauka i osvita : nauk.-prakt. zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru APN Ukrayiny. 2009. № 1-2. S. 147–150.
9. Kohan L. N. Tsel' y smysl zhyzny cheloveka. M. : Mysl', 1984. 252 s.
10. Leont'ev A. N. Deyatel'nost'. Soznanye. Lychnost'. M. : Polytyzdat, 1975. 344 s.
11. Padalka H. M. Pedahohika mystetstva (Teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin). K: Osvita Ukrayiny, 2008. 274 s.
12. Rubynshteyn S. L. Osnovy obshchey psykholohyy. – SPb. : Pyter, 2006. 724 s.
13. Savchenko O. Klyuchovi kompetentnosti – innovatsiynyy rezul'tat shkil'noyi osvity. Ridna shkola. 2011. № 8–9. S.4–8.
14. Safonova V. V. Yzuchenye yazykov mezhdunarodnoho obshchenyya v kontekste dyaloha kul'tur y tsyvylyzatsyy. Voronezh : Ystoky, 1996. 237 s.
15. Khutorskoy A. V. Klyuchevye kompetentsyy kak komponent lychnostno oryentyrovannoy paradyhmy. Narodnoe obrazovanye. 2003. №2. S. 56–54.

NATALIA TANKO

SUBSTANTIATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR INTERACTIVE LEARNING OF FOREIGN LANGUAGES AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE (THE SECOND HALF OF XX – THE BEGINNING OF XXI CENTURY)

The study notes that modern transformation processes are raising the issue of improving the quality of higher education. According to the Laws of Ukraine «On Education», «On Higher Education», «On the Principles of the State Language Policy» and the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period up to 2021, the main goal of the activity for higher educational institutions is to train highly qualified specialists competitive in the labor market, capable of effective work at the level of international standards. Taking into account the experience of teaching foreign languages at higher educational institutions of Ukraine (the second half of XX – the beginning of XXI century) we have the opportunity to address the definition of pedagogical conditions that contribute to the successful application of historical and pedagogical achievements in modern educational practice.

It was clarified that various aspects of the problem of determining the essence of pedagogical conditions as a scientific category were raised in the works of V. Andrieiev, Yu. Babanskyi (general didactic analysis of holistic pedagogical process), H. Yelnikova, T. Shamova (creation of educational environment), V. Volkova, V. Hrynova, V. Lozova (development of teacher's professionalism), etc. In the presented study pedagogical conditions are considered as specific circumstances that arise as a result of purposeful and systematic selection, modeling and implementation of the educational process elements in order to effectively solve the educational problems.

The generalization of the results of general didactic, scientific and methodological scientists' searches of the study period (I. Zymnia, Ye. Pasov, V. Safonova, V. Furmanova, etc.) showed that interactive learning – is a specially organized cognitive activity that creates comfortable psychological and pedagogical conditions of learning, provides the course of internal processes of activation and facilitation, makes it impossible to dominate one participant in the educational process over another. The interactive organization of the educational process involves an active and equal (subject-subject) interaction of all its participants; to a certain extent, it is a process of mutual learning, in which the teacher and the student are united by a common

educational purpose, with mutual reflection on the results achieved. Taking this into account, the pedagogical conditions for teaching foreign languages at higher educational institutions (the second half of XX – the beginning of XXI century) are presented as an interconnected complex of the basic components of the educational process, reflecting the content, methods, techniques, forms and types of learning, as well as provide the most productive formation of the current level of foreign language communicative competence of students relevant to the modern labor market.

The study has determined that the pedagogical conditions of interactive learning of foreign languages at higher educational institutions of the study period should include: 1) the formation of motivational, valuable, cognitive and verbal spheres of students' personality by means of systemic application of transdisciplinary links and information and communication technologies; 2) the implementation of cognitive, communicative and responsive (adaptive) strategies of educational activity through the organization of dialogical and educational interaction between the teacher and students (between students); 3) ensuring a high level of activity and independence of students through immersion in professionally oriented problem situations; 4) ensuring the professional orientation of the learning process.

Key words *pedagogical conditions, interactive learning of foreign languages, educational interaction, subject of educational interaction, educational dialogue, educational communication, forms of training, methods of teaching.*

Одержано 02.09.2018р.